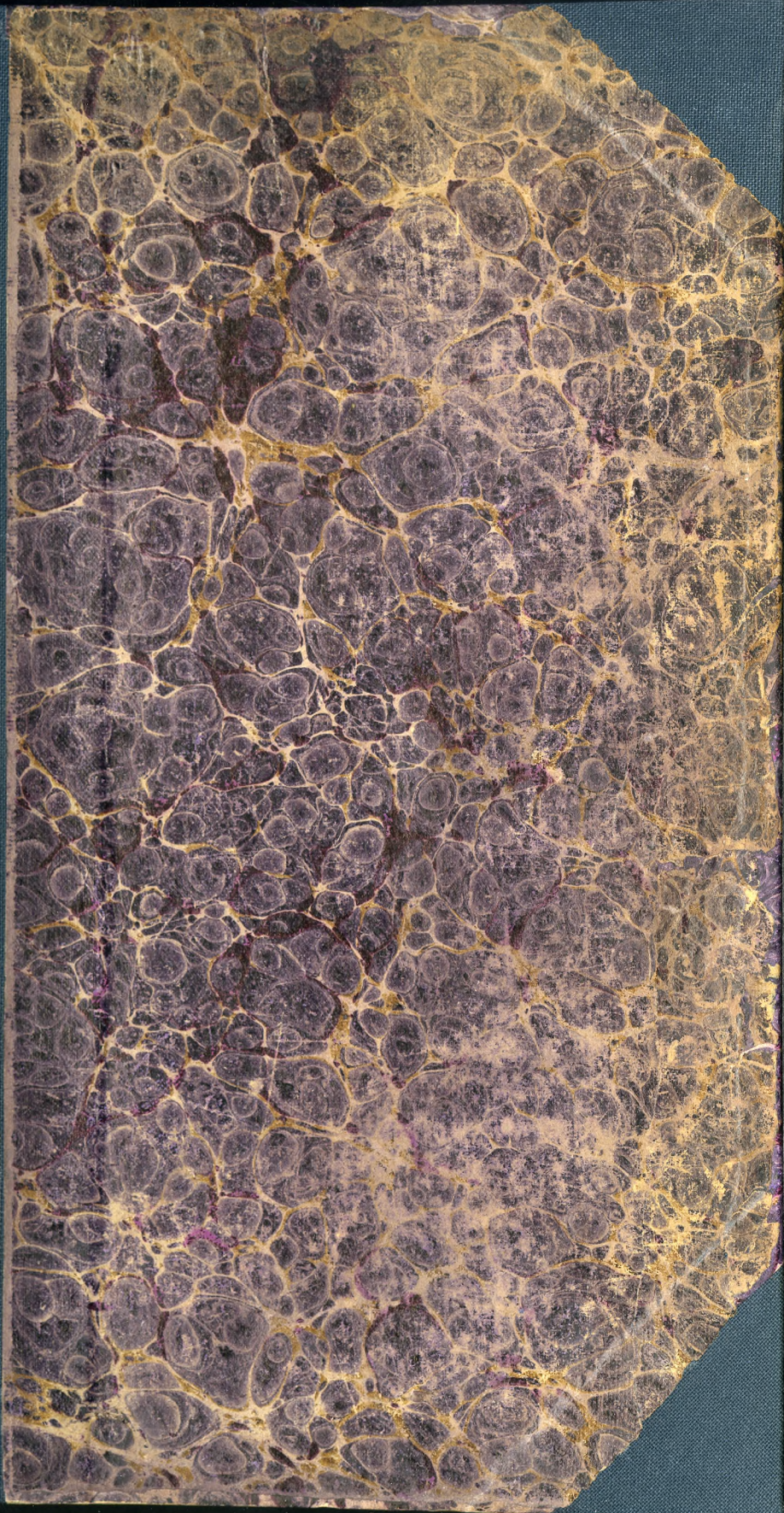


Politikai  
röpiratok

197



# PÉNZÜGYI ELŐTERJESZTÉS

197  
1827

MELYET

**PÉNZÜGYMINISTER**

**B. BECKE**

A

**REICHSRATHBAN 1867-KI JULIUS 13-KÁN**

TARTOTT.



2.

**BUDÁN,**

A MAGYAR KIRÁLYI EGYETEMI NYOMDÁBÓL

1867.

bib. F. 2. 00. 16. 60. 11

REINZÜGYI ELŐTERJESZTÉS

MELYET

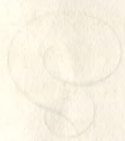
REINZÜGYMINISZTER

DE BALLAGI GÉZA.

A

REINZÜGYVÁLLALÓK 1867-KI JÚLIUS 13-KAI

TARTALOM



BUDAPEST

A MAGYAR KIRÁLYI KÖNYVTÁR ÉS NYOMDÁNYVÉHÉZ

1867

A legfelsőbb trónbeszéd a magas reichsrath számára terjedelmes előterjesztményeket helyezett kilátásba a legutóbbi ülészak óta létesített rendkívüli rendszabályok iránt, melyek egy vésteljes háboru kitörése által elutasíthatlan szükséggé lettek.

A legfelsőbb trónbeszédre adott válaszfőiratban a magas ház kijelenté, hogy a pénzügyeket s a várható előterjesztményeket a leglelkiismeretesb figyelemben részesitendi.

Azóta a magas házban ismételve kiemelteték annak sürgetős szükségét, hogy a pénzügyi állapot iránt tisztába lehessen jönni, s már ki is neveztetett egy oly bizottság, melynek a pénzügyi helyzetet kell megbírálnia, s esetleg indítványokat tennie.

Nem kevésbé fontos a magyar törvényhozásra nézve is az eddigi pénzügyi kezelés pontos ismerete, s a császári kormánynak annál kevésbé lehetett mellőznie a pénzügyekben Magyarország állásának tekintetbevételét, mivel épen most arról lesz szó, hogy a magyar alkotmány helyreállításának, s a februári alkotmány ezzel összefüggésben álló átvizsgálásának alkalmából, az *eddig* — mint tudjuk — egész egyetemében birodalmi ügynek tekintett pénzügy-kezelés számára új alakulás adassék azáltal, hogy jövőben a birodalom két felének mindegyikét illetőleg *országos pénzügynek*, s bizonyos közösekül maradó ügyek tekintetében *birodalmi pénzügynek* kellend fönnállania.

Ezen körülmények közt a kormány elhatározá, a jelen pénzügyi helyzet iránt ugyanazonos közléseket intézni a birodalom mindkét felének képviselő-testületeihez, s nekem most, a legfelsőbb fölhatalmazás kinyerése után van szerencsém, lehetőleg rövidre vonva a magas ház előtt kifejteni azon fő-mozzanatokat, melyeken nyugszik az austriai pénzügy jelen állása, az illető kimutatások előterjesztése mellett, mig ugyanekkor intézkedés tétetett az iránt, *hogy előterjesztésem csatolmányjaival együtt, magyar fordításban a magyar ministeriumhoz átszolgáltassék, mely azt az épen most elnapolt magyar országgyűlés, s különösen a magyar kiegyenlítési küldöttség tagjainak megküldeni ajánkozott.*

Fejtegetéseimnek azon kettős célja van :

először : hogy az ügyállás oly világosan s nyíltan adassék elő, hogy az eddigi pénzügy-kezelés s annak eredményei iránt helyes nézetek alakulhassanak, s különösen lehetőleg positiv tényezőket lehessen nyerni a küszöbön álló pénzügyi fejtegetés számára ;

másodszor pedig: hogy tárgyzat szolgáltatassék azon alkudozások számára, melyek előreláthatólag azon rendszabályok iránt fognak folytatatni, melyek nem alkotmányyszerű uton jöttek létre, s az alkotmányos elv szellemében valami módon orvoslást szükségelnek.

Mindkét cél tekintetéből, úgy hiszem, hogy előadásomban több évre kell visszamennem.

Ezért szabadságot veendek magamnak, az 1860-dik évvel kezdeni a dolgot, a legkésőbb következő éveket röviden tárgyalni, aztán pedig az 1865. s 1866. évekbeli kezelést közelebbi szemlélet alá vetni, az előadást a jelen perczig vinni, s végre a mostani pénzügyi helyzetet vázolni.

Előadásom számos kimutatásokra, (számadási darabok, kimutatások, törvények, emlékiratokra stb.) fog támaszkodni, melyek képezik épen együttvéve azon előterjesztményt, melynek birálat, s további alkotmányyszerű tárgyalás alá kellend vétetnie. \*)

### I. Az 1860-tól 1865. évi való pénzügyi kezelés.

Az ezen évekbeli kezelés azért fontos, mivel az 1860—1864-ki időszakot illetőleg a legfőbb számvevő-hatóságnak formaszzerű központi zárszámadási feküsznek előttünk, melyekből biztos adatok vonhatók a függőben lévő fölosztási- s hányad-kérdésre nézve.

Hogy ezen zárszámadások ezen használatra kényelmesebbekké tétessenek, azokat oly rendszer szerint dolgoztattam ki újra, mely szerint a lombard-velencei királyságra vonatkozó összes tételek előre kiválasztattak, ezután pedig évről-évre az állami szükséglet s fődözés 5 rovatra (egész összeg a monarchia számára, a közös ügyi kezeléseik öszlete, a német-szláv koronaországok külön része, Magyarország s Erdély külön része, és Horvát- s Tórország külön része) osztattak föl.

Mivel 1865-re a központi számadási zárlat szintén készen van, ezt is hasonló eljárás alá vétettem, s ezért az 1865. év e részben már itt jön tekintetbe, noha azt később még külön fogom tárgyalni.

A fölosztás természetesen csupán azon támaszpontok mérve sze-

\*) Az előterjesztésben lévő adatok igazolására a pénzügyminister terjedelmes kimutatásokat is tett a ház asztalára.

rint történt, miket az illető pénzügyi törvények s számadási zárlatok szolgáltatnak, s ezért az magátólértetőleg annál kevésbé tekintethetik végérvényesnek a kiegyezésre nézve, mivel köztudomásulag számos pont iránt még most sem bizonyos, ha vajjon az egyik vagy másik bevételi- vagy kiadási tétel a birodalomhoz, vagy a birodalmi részekhez fog-e tartozni; továbbá a bevételeknél a fődözet egész-összegei annyiban nem egészen irányadók, a mennyiben azokban számos oly bevételek vannak bennfoglalva, miket nem lehet szabályszerűleg folytonosaknak, s a folyó közigazgatásból eredőknek tekinteni; ellenben a közvetlen s közvetett adóknak hat egymásra következő éven át birodalmi csoportozatok szerint keresztülvitt jövedelmezés-kimutatása hihetőleg valóban igen lényeges támaszpontokat fog szolgáltatathatni a birodalom egyik s másik fele *tényleges járulmányainak* megítélésére.

Hogy pedig a valódi járulmányokat a megfelelő járulmányi tartozásokkal össze lehessen hasonlítani, egy második táblázatot készíttettem, melyben az 1860-1865. éveket illetőleg a közvetlen s közvetett adók előszámításai, s az előbbiekre vonatkozólag az adó-előirányzat hasonló csoportozatokban vannak följegyezve, mint a számadási zárlatoknál.

Ezen kimutatások részletei tekintetében amellékelt külön előterjesztésre utalok, mely a csoportozatok szerinti fölosztásoknál követett módszert taglalja, s az egyes évek eredményei iránt érdekes adatokat foglal magában. Ezen hatévi időszak eredményeitől szabadjon fölhoznom, hogy a zárszámadások szerint a deficit a kiadások s a szabályszerű bevételi forrásokból merített bevételek közt, (mindig Lombard-Velenceze leszámítása után) következőleg tűnik elő :

1860-ra	(kerek számmal)	137,300,000.
1861-re	”	127,800,000.
1862-re	”	86,300,000.
1863-ra	”	84,000,000.
1864-re (12 havi időszakra)	”	36,500,000.
1865-re	”	51,200,000.

Félreértések kikerülése végett nem lesz fölösleges azon megjegyzés, hogy az állami zárszámadásokból eredő deficitet, az 1864. pénzügyi időszak kezdetétől fogva, a folyó kezelés deficitjével nem kell összezavarni.

Ugyanis a zárszámadás felszámítja az adott évben *lejáró* bevételeket, vagy kiadásokat; már azok akár ugyanazon, akár a legközelebb következő évben következzenek be valósággal, azaz (a mű-

kifejezés szerint) azok akár a folyó szolgálathoz, akár az előbbi év szolgálatához tartozzanak.

Ellenben a kezelési kimutatás beszámítja az illető évben fizetett bevételeket, vagy kiadásokat, már azok akár ugyanazon évben járnak le, akár pedig utólagosan az előbbi évek számadására folynak be.

A zárszámadás mérlekezi egymás közt a pénzügyi törvény szerint az illető pénzügyi évre eső bevételeket s kiadásokat, s azokat összeveti az előirányszattal; a kezelési kimutatás a pénztárba bejött összegeket a pénztárból kivett összegekkel mérlekezi, különbség nélkül, akár oly bevételeket s kiadásokat illessenek azok, melyek az állami költségvetésben benn voltak foglalva, vagy nem.

Azért említem ezen különbséget, mivel később oly kezelési deficitokról kellend szólnom, melyek az évi számadási deficitektől különböznek.

A központi zárszámadásoknak az 1861. febr. 26-ki állami alaptörvény szerint, alkotmányszerű tárgyalás alá kell vettetniök, az abszolutorium előállítása végett. Azok az 1862—1865. éveket illetőleg, bezárólag, még hiányzanak, s a pénzügyi igazgatóság eziránt külön előterjesztést tart fenn magának, melyben a Velenczére vonatkozó számadások is mindenesetre benn lesznek foglalva.

Az állami számadások jelen előleges előterjesztése — csoportozatok szerint átdolgozva — az épen most említett czélon kívül, a küszöbön álló pénzügyi fejtegetés számára annak bizonyítványaul is fog szolgálni, hogy a jelenkor pénzügyi calamitása csak a legközelebb mult időszak pénzügyi szorultságának folytatása, melyet illetőleg ugyan szintén ki lehet mutatni, hogy azt ismét még korábbi korszakokra az 1848. évig, sőt némely tekintetben a század elejéig lehet visszavinni.

## II. Az 1865-ik év.

Most már az 1865. évi pénzügykezelés közelebbi szemléletére térek át, mely — mint tudjuk — az 1865. jul. 26-ki pénzügyi törvény által állapítottatott meg.

A pénzügyi törvény szerint a közigazgatási év szolgálatainak csak 7,982,769-nyi deficitet kellett volna előtűntetnie; azonban még mielőtt az államköltségvetés törvénynyé emeltetett volna, hivatalosan tudva lett, hogy az előszámított deficitnél tizszerte többre kell lehetőleg készen lenni.

Szabadságot veszek magamnak, ez iránt a magas birodalmi tanács mindkét házában folyt tárgyalásokra utalni, s úgy hiszem, annál kevésbé szükséges részletekbe bocsátkoznom az ülészek végén

alakult pénzügyi helyzet felett, mivel azt képes vagyok röviden s szabatosan megítámadhatlan számokkal jellemezni.

A legfőbb számvevőség által szerkesztett, előttünk fekvő központi kezelési kimutatás szerint, az 1865. évi pénztári kezelés, a pénzügyi törvénybe nelőrelátott folyó szolgálatnak kiadásával és	500,861.000 ftnyi
	<u>446,863.000 ft</u>
bevételeivel záródott be, tehát a folyó szolgálatban deficit állott elő, s ezen felül előre nem számitott kiadásokat kelle fedezni	53,998.000 ft
e szerint	<u>50,380.000 fttal</u>
kezelési deficit állt elő, melynek végleges fedezéséről főleg az év második felében kelle előre gondoskodni, mivel az első felévben pillanatnyira előlegezési üzletek, s egyes jövedelmi ágak elzalogosítása által lön segély szerevve, s az év vége felé az előlegeket vissza kellett fizetni, s az elzalogosított bevételeket máshonnan kelle pótolni.	104,378.000 ft

kezelési deficit állt elő, melynek végleges fedezéséről főleg az év második felében kelle előre gondoskodni, mivel az első felévben pillanatnyira előlegezési üzletek, s egyes jövedelmi ágak elzalogosítása által lön segély szerevve, s az év vége felé az előlegeket vissza kellett fizetni, s az elzalogosított bevételeket máshonnan kelle pótolni.

A hiányzó összeg magasságán kívül még a fizetési határidők rövidsége s halasztást nem tűrő jelleme is súlyosan nehezült a pénzügyre. 1865. deczember utolsó, s 1866. január első napjaiban majdnem 50 milliót kelle készpénzben kifizetni, ha csak a kormány el nem halasztható váltó-kötelezettségekhez, s törvényesen kitűzött határidőkhöz, az államhitel legmélyebb megingatásával hűtlen nem akart lenni.

Kisszerű eszközökkel semmit sem lehetett helyreigazítani, az egész helyzetnél fogva csupán egy eldöntő lépés tétele, egy nagy kölcsön felvétele maradt hátra.

Hosszas alkudozás után létrejött a sokat emlegetett 1865. évi kölcsön, mely által valósággal 90 millió ezüst szereztetett elő egy Párisban, Bécsben, és más helyeken nyitott aláírás útján.

Az 1865. november 23-ki törvény, s a mellékelt külön-kimutatók magukban foglalják ezen hitelművelet részleteit, melyek iránt következő általános észleleteket bátorkodom felállítani.

Azon okok, melyekből az 1865-ki ezüst-kölcsön megkötése eszközöltetett, azon két szóba foglalhatók össze: legsürgető s bszükség. Nem volt más választás, mint kölcsön vagy fizetésfelfüggesztés.

Hogy a kölcsön csak a legnyomasztóbb feltételek alatt jött létre, ennek oka az akkori gazdasági, pénzügyi s politikai helyzetben feküdt.

Austriában a kereskedés, ipar és földmivelés egészen pangásban volt, a készpénz s tőke hiánya példátlan, a külföldön a legna-

gyobb idegenkedés létezett austriai hitel-műveletekben való résztvevés iránt, s szintén legnagyobb pénz-szüke s legmagasb leszámítolási tételek. Hollandnak, legjobb vásárlónknak még a 64-iki ezüst-kölcsön maradványait kelle felvennie; a német pénzpiacot az amerikai papírok foglalták el; Angolország kötelezvényeink elhelyezése elől hermetice el volt zárva, egyedül a francia piac nyújtott még kilátásokat, azonban csak oly feltételek alatt, melyeknél az ottani pénzhatalmak előnyüket a legnagyobb mérvben felhasználták.

Ehhez járultak a belső állapotok visszahatásai.

Az 1865. évi ülésszakban a magas birodalmi tanács, mindkét házában metsző élességgel előtűntetvé a pénzügyi gazdálkodás tetemes hiányait.

Már rendszeren a pénzügyi bajok parlamenti diagnosisa első és leghatályosb lépés a javulásra, de csupán azon eldöntő feltevés mellett, hogy azon kéz, mely a kutaszt (Sonde) kezeli, a gyógyítást is átveszi.

Hogy ezen feltevés az 1865. évben nem teljesült, nem szükség említnem; nem tartom magamat arra hivatottnak, hogy itt, hol tisztán pénzügyi dolgok tárgyalásáról van szó, az alkotmány felfüggesztési politikát bevegyssem; azonban mégis saját tapasztalásaimból constatiroznom kell, hogy a haute finance Bécsben s a külföldön 1865-ben nem az alkotmány-felfüggesztés részén volt található.

A tőke rendszeren jó alkotmányos érzületű, s ha mégis valamely oly állammal üzletbe bocsátkozik, melynek alkotmány-hűsége kétségbe van vonva, ez vagy csupán pillanatnyi rendkívüli nyeresémény reményében történik, vagy pedig azon anyagi biztosságba vetett bizalomból, melyet gyönge jogalap mellett a pénzkereső hatalmi állása nyújt.

De ha a jogalap s hatalmi állás meg vannak ingatva, akkor a kölcsönüzlet koczkáztató jelleme hatványozódik, melynél csupán kamatok, bizományi- és jutalékdíjakban tett rendkívüli engedmények s mindennemű ingerlőszerek alkalmazása által lehet kiegyenlítani a tőke-befektetés iránt hiányzó biztosságot.

Fájdalom, ezen helyzetben volt Austria 1865-ben késő ősszel, midőn a bekövetkezendő catastrofa már homályos árnyát kezdé vetni.

Akkor általánosán feltűnt, hogy austriai papírok tömegesen özönlöttek az európai pénzpiacokra; ma már tudva van, hogy az eladási rendeletek Gastein és Biarritzól vannak keelve.

Vajjon a legkedvezőtlenebb körülményeknek ezen összetalál-

kozása mellett lehetett-e a 65-iki kölcsönt más, mint a legnyomasztóbb feltételek alatt megkötni?

Azonban bármi sokba került is e kölcsön, céljait mégis teljesíté

Az 1865. évi tátongó deficitet fődözé, s terhes és sürgetős függő adósságok törlesztésére eszközöket szerzett elő.

A bank irányában lévő adósság dolgában 1863 február 3-án a bankkal létesített egyezmény szerint kikötött fizetési határidőket t. i. 1865-nek december 31-ét és 1866-nak február 14-ét pontosan meg lehetett tartani.

Ily tetemes készpénzösszeg beözönlése által az austriai pénzérték diságiója minimumra (102-ig) nyomatott alá, s már majdnem a valuta helyreállításának régóta óhajtott, s kimondhatlan áldozatokkal folytonos törekvés tárgyául szolgált céljánál láttuk magunkat.

Hogy ezen cél később a szerencsétlen háboru következtében még sem lön elérve, ez minden kiszámítás körén tul esett; de mily számos reményeket hiúsított meg a legutóbbi boldogtalan háboru!

Egyébiránt az 1865-diki ezüst-kölcsön később is, az államjegyek kibocsátása után, lényegesen előmozdítá az ezüst-ágio emelkedésének meggátlását, a mire még később vissza fogok térni.

Végre a kölcsön jövedelmei a pénzügyi kormányzatra nézve megkönnyíték a 66-ik év szolgálatáról való gondoskodást.

Az 1866. közigazgatási évre szóló államháztartást az 1865. december 30-iki pénzügyi törvény szabályozá. Az a legutóbbi birodalmi tanácsi ülészak pénzügyi bizottsága tanácskozásainak alapján még további leszállításokkal készítettett el, a kiadás és bevételi költségvetésben az

. . . . .	531,273,881 ft
állam-szükséglet és . . . . .	491,134,735 „
födözet mellett, . . . . .	<u>40,139,146 „</u>

deficitet tüntetett elő.

Ugy hiszem, itt annál inkább tartózkodnom kell a részletekbe való közelebbi bebocsátkozástól, mivel az államköltségvetés egész kiépítése, a mint ezt annak idejében gróf Larisch világosan kiemelte, a béke fenntartására volt számítva s e szerint annak, ezen feltevésnek, fájdalom, beállott elmaradásával össze kellett dölnie.

Már az 1866. év kezdetén a pénzügyi kormányzat nagy szorultságban volt, mely összefüggésben állott a gazdasági állapotok betegességével.

Midőn az 1862. évben a reáladók, a jövedelmi adó és a jogüzletektől illetékek tetemesen fölemeltettek, az agio évi közép számmal 128-on állott.

Azon mérvben, a mint a valuta helyreállítása végett tett intézkedések által az ezüst-agio lejjebb szállott, s e szerint az austriai forgalmi eszköz saját belső értékét megjavítá, az adó-felemelések érezhetőbbekké s főleg az alpári árfolyamhoz közeledésnél türhetlenül nyomasztókká lettek, mi annál súlyosabban nehezült a természetőre, mivel a pénzérték emelkedését az áru árcsökkenése nyomban követé, s e szerint a magasb adók bajához a termények rossz kelendőségének calamitása is járult. Ezen viszonyokból erednek: a kisebb földbirtokosoknak rettentő mérvben növekvő elszegényedése s nyomora, a nagy földbirtokosok mélyen eladósodása, adó-végrehajtások és birtoktól megfosztások, s a reál-hitel megromlása. Továbbá részint azon bajok visszahatása által, melyekben a reál birtok szenvedett, részint számos más okokból az üzletek, ipar s közlekedés igen mélyen voltak sülyedve; egyes ágak, mint a különben annyira virágzó s természetes életerővel bíró vasipar a teljes tönkrementéhez állottak közel; az üzlet abbanahagyása, kiegyezési eljárások s csődök rettentő sora szomorú bizonyítványt adott a bajok terjedelme s intenzitásáról.

Azon intézet, melyben az austriai pénzhatalom öszpontosult, a nemzeti bank, nem segíthetett s nem volt szabad segitnie; hogy a törvényesen megállapított átmeneti mód az ingadozó papírértékről a szilárd pénzértékre keresztülvitethessék, az kénytelen volt a leszámítolási s lombárdüzlet megszorításait eszközölni, míg a pénzszükség a legmagasb fokra hágott.

Ezen calamitások legközelebb a pénzügyi-kormányzatra voltak visszahatással, kivált midőn az európai pénzpiacz állapota is napról napra rosszszabbá lett.

Bár mily kevésre számíták is az államköltségvetésben az állambevételeket, az adóból befolyt összegek mindenütt messze maradtak az előirányzat mögött, s az, kinek a kormánytól rövid határidőre volt követelése, sietett magát kifizettetni. A kincstári kamatozó utalványok, (sóbányajegyek, Salinenscheine) miknek kamatlába 1865. novemberben hiában emeltetett fel 6%-re, visszaözönlöttek a pénztárakba, s mindegyik hónap végén több millió ftot kellett készen tartani, lejárt s ismét meg nem ujitott sóbánya-jegyek visszaváltására.

Azon hitelezők, kiknek előlegezési üzletek jogczimén volt követelésük, nem voltak rábírhatók az előlegek meghosszabbítására, noha tudták, hogy az 1865-iki kölcsönre Párisban végrehajtott aláírás által kielégítettetésükre az eszközök előszerezettek, s hogy csak az aláírási feltételek által megállapított befizetési határidőket kell bevárni, mindegyikök követeléséhez ragaszkodott, s mivel az előlegezési határidők

1866. jan. február s marcius hónapokra szóltak, a kölcsönbefizetési részletek pedig 1866. július hónapig terjedtek, nem maradt egyéb hátra, mint a kölcsön-részleteket leszámítolni, mi természetesen csupán leszámítási kamatok (miknek magassága a párisi bank kamatlába szerint irányult) és jutalék megajánlása mellett volt lehetséges.

Midőn végre a nagy londoni válság bekövetkezett s a réműlet egész Nyugat- és Közép-Európán át elterjedt, még a legjobb londoni váltókra sem lehetett egy ideig vevőt találni; első rendű európai cégek egyenesen visszautasítottak minden leszámítást. Ekkor, mint fel foghatjuk, minden művelet költségeinek rendkívüli magasságra kelle emelkedniök.

Ily viszonyok között állott be a háboru veszélye s a háborúra készülés.

### III. 1865. 1866. év.

Mivel az 1866. évi budget a legtakarékosabban kimért béke-budget volt, minden rendkívüli katonai kiadásnak a pénzügy-kezelésben érezhető megháborítást kelle okoznia.

Azonban míg a hadkészületek csupán egyes elővigyázati rendszabályokra szoritkoztak, a hadsereg béke-létszámán belől, s míg még létezett valami remény az iránt, hogy a fenyegető vihar el fog mellettünk vonulni: a pénzügyi kormányzat mindent elkövetett, hogy ilyenmü rendkívüli kiadásokat átmeneti előszerzések által fődözhesen.

Egy bécsi consortiumnál 9 millió forintnyi előleg vétetett fel, a wicliczkai bányák elzálogosítása mellett, mi aztán az év folytában ismét visszafizettetett; az 1866. april 24-iki törvéynél fogva az ausztriai földhitelintézettel oly jelzálogi kölcsönüzlet kötöttet, mely által az ausztriai állam uradalmak- s erdőkre 60 millió forintnyi névértékü kölcsön vétetett fel, mely az intézetnek 5%es, ezüstre szóló zálogleveleiben volt fizetendő, egy ez utóbbinak az állam által 46 éven át lefizetendő 3,600,000 frt ezüst évjáraadék mellett. A záloglevélüzlet már az 1866-iki államköltségvetés felállításánál bevonatott a számításba, és a záloglevelek eladásából bejött jövedelem arra volt rendeltetve, hogy az államnak a nemzeti bank irányábani nagy adósságának 1866. decemberben lejáró utolsó részlete fődöztessék; az államjavakra egy jelzálogi intézet által adott előleg semmi egyéb sem volt, mint a már az 1855. év óta elhatározott, s későbbi törvények által szentesített azon rendszabály módosítása, mely szerint az ingatlan államtulajdonnak egy tetemes része a bank irányábani államadósság lefizetése céljából elidegenittessék.

Az oly régóta célba vett eladás helyébe, mely különféle okokból elmaradt, most a könnyebben kivihető kölcsön-fölvételnek kell vala lépnie, mely által az államvagyon anyaga fentartva maradna, mi különösen az államerdőkre nézve a hegyes tartományokban nemzetgazdasági szempontból csak lényeges előnyül tekintethetik. Miután a jelzálogi intézet nem készpénzt, hanem zálogleveleit adta ide, ez utobbiakat előbb értékesíteni kelle; elhelyezésük azonban csak kedvező viszonyok közt volt kivihető; a kölcsön-üzlet megkötése a hadikészületek idejében nem eredményezhette a valóságos pénz-források rögtöni előteremtését, s a legközelebbi szándék inkább oda irányult, hogy a kölcsönfelvétel eszközlése által értékes alapok teremtesenek elő, melyekre szükség esetében 10.000 frt értékű kincstári jegyek lettek volna kibocsátandók, melyek segítségével rövid időre pénzt lehetett volna előteremteni.

Egy párisi társulat valójában ígérkezett is ilynemű kincstári jegyek letétele mellett a pénzügyi kormányzatnak egy 25 millió frankról szóló összeget 3 hónapra előlegezni, melylyel egyelőre, míg a háboru és béke kérdése eldöntve lett volna, kijönni reméltek. Bármily kedvezők voltak is azonban a kölcsönre nézve a föltételek, az akkori félelem mellett mégis csak 19 millió frankot lehetne nagynehezen előteremteni, melyek aztán az év folytában vissza lettek fizetve.

Ezzel azonban el volt érve annak legszélsőbb határa, mit a pénzügyi kormányzat legnagyobb szorongattatásában expediensek által tehetett; a mint tehát nyíltan leheté látni, hogy a háboru elkerülhetetlen, a mint a hadsereg első fölszerelésére négy hét alatt 47 millió forint kéretett, eljött a pillanat, melyben pénzügyileg is a legvégső eszközökhöz kelle nyulni.

Vajjon kikerültethetett volna-e az olasz-porosz háboru, az ma már nem gyakorlati kérdés; annyi azonban áll, hogy ha általában háboru viseltetik, akkor Austria által a hadviselésre szolgáló eszközök csak a bankjegy-sajtó használata által teremtethek vala elő.

Ez történt legelőször az 1866-iki május 5-ki törvény által, mely a forgalomban lévő 1 és 5 frtos bankjegyeket államjegyeknek nyilvánította kényszerforgalommal; az austriai nemzeti bankot annak idejében ezen jegyemnek ezüstre való beváltási kötelezettségétől fölmentette, s meghagyta annak, a *hasoértéket* az állampénztárba magasabb nemű pénzjegyekben letenni.

Az uj 1 és 5 frtos államjegyek forgalmának maximuma 150 millió frtban állapított meg, mely azonnal rendelkezésére bocsátatott a pénzügy igazgatásnak.

Eltételezve attól, hogy ezen eljárásra nézve a bankszerződésben némely formai, habár csak messzünnen hozott támpontok találtathattak, az államjegyek kibocsátásának módozata egyszerűsége és könnyű kivitelé által is ajánlkozott. Csak ily módon lehetett a máskülönben elkerülhetetlen zavart az állam- és bankjegyek közt a forgalomban kikerülni s a közönséget az új papírpénzre szoktatni. Igaz, hogy az agio sebesen felszökött; de a legnagyobb veszély, a kétféle értékfolyam, az állam- és bankjegyekre — szerencsésen elhárított. Ezzel teljén a követett irány módozata az elért siker által igazolva lett. A papírpénz-kibocsátáshoz corollariumként a kis pénzjegyek új kiadása is következett 12 millió forintnyi maximumig, a mely különben ma sem éretett el, s egy 12 millió forintnyi kényszerkölesön, kizárólag a lombard velencei királyság számára, melynek fejében azonban a hadiesemények következtében, a legmagasabb számvevőség kimutatása szerint csak 564,277 frt folyt az osztrák pénztárakba.

Ezen segédforrások nem tarthattak soká, miután majdnem valamennyi államszükségleteket azokból kelle fedezni. Az országos pénztárak nem hogy befizethettek volna valamit a központi pénztárba, sőt még roppant készleteket kértek; a lejárt sóbányajegyek (Salinen-Scheine) visszafizetése 1866. májustól júliusig 16,795,000 forintot vett igénybe; a növekedő agió drágította a szükséges ezüst-pénz beszerzését, melyet a dicsően harczoló déli sereg pénzszükségleteinek fedezésére Olaszországba kelle küldeni, valamint a készpénz és idegen váltók beszerzését, melyekkel az államadósság ércpénzben fizetendő kamatai voltak fedezendőek, s a kötelezettségek legpontosabb megtartása mellett a legnehezebb időben is kifizettettek.

A hadsereg és hajóhad roppant összeget kívánt naponkint és a hadi események minden kedvezőtlen fordulata új pénzigenyeket teremtet.

A mint végre a königgrätzi szerencsétlen nap következtében az austriai hadsereg meg volt törve a győző mindinkább ellepte a viruló országokat, a birodalmi főváros komolyan veszélyeztetve volt, a központi hatóságok menekülésére s a nyilvános pénztárak megmentésére kelle gondolni, s a kétségbeesett harczot Magyarország szívéből kellett volna továbbfolytatni, — megjelent az 1866. július 7-ki törvény, mely által a pénzügyministernek 200 millió fnyi hitel nyittatott s a nemzeti bank *kényszerítettett* ezen hitel fejében a pénzügyi igazgatóságnak egyelőre 60 millió forintot, mint a békekötés napjától lefolyó egy esztendő után bankjegyekben visszafizetendő előleget lefizetni.

A nikolsburgi béke-előzmények a szorongatott birodalomra új

terhet róttak; 20 millió tallért kelle a poroszoknak hadi kárpótlás-képen készpénzben letenni és 5 millió tallért mint átalányt a porosz csapatok eltartására készen tartani.

A 20 millió tallér készpénzbeni lefizetése előfeltétele volt az austriai terület kiürítésének, és a sereg ellátása Austria költségén — a porosz requisitiók megszüntetésének.

De 30 millió frtnyi készpénzt egész Austriában csak a nemzeti banknál lehetett találni, a külföldön való ezüst-bevásárlásra gondolni sem lehetett.

Ezen legnagyobb szükségben egy a legelső kereskedelmi cégekben álló consortium jött az államkormányzat segedelmére, mely a legnagyobb elismerésre méltó módon magánhitelét vetette közbe, hogy az államnak tisztán alapszabályszerűen az 1866. ápril 24-ki törvény által szentesített s tartalékban tartott állam-javakra fektetett záloglevelek fedezése mellett a szükséges 20 millió tallért, vagy 30 millió frtot a bank által előteremtse. Az üzlet a legrövidebb idő alatt a legolcsóbb feltételek mellett rendezve volt, a hadi kárpótlás Poroszországnak megfizettetett, s az austriai terület kiürítése lehetővé tétetett.

Azóta az Olaszország által Velencének átengedése fejében fizetendő 35 millió frt kárpótlások eddigi bejövetelei e consortium részére utalványoztattak, mi által az államadósság a consortium irányában ekkoráig 14 millió ftra szállott alá, mely maradványra az olasz kormány által kiállított és Rothschild által fizetendő bons-ok elég fedezetet nyujtanak.

A prágai békével a harci dráma legfontosabb része be lön fejezve; de mily állapotban találta a béke a birodalmat?

Itt csak a pénzügygazdasági részt akarom szemügyre venni s azon főbb feladatokat megérinteni, melyek a pénzügyi kormányzatra hárarmoltak, midőn az első kábultság után a baleset egész nagyságát föl lehetett fogni.

Mindenekelőtt szükség volt a körülmények súlya alatt tett előkészületekbe a papirpénzek kibocsátását illetőleg rendet és rendszert hozni s a határtalan papirpénzkibocsátás elharapódzásának elejét venni.

De eszközöket is kelle teremteni, hogy az államgépezet ismét rendes kerékvágásba hozassék, a kötelezettségek az államhitelezők irányában megtartassanak, a háboru által előidézett legnagyobb nyomort rögtöni segedelem által enyhíteni, a hadikárok igazságos és méltányos megtérítéséről gyors fizetés által gondoskodni, a lesülyedt adóerőt az ellenséges berontás által meglátogatott tartományokban, a mindinkább elszegényülő belső austriai havasi tartományokban, s Ma-

gyarországnak a fagy által keményen sújtott kerületeiben ismét fel-  
emelni — lehessen.

Ezen czélokot tüzte maga elé az 1866. aug. 25-ki törvény,  
mely fölötte fontos és a jelen óráig oly döntő befolyással van az egész  
pénzügyre, hogy bátor vagyok annak nevezetesebb határozatait itt  
bővebben fejtegetni.

Az 1866. május 5-ki törvény a forgalomban levő 1 és 5 forin-  
tos bankjegyeket államjegyekké nyilvánította, s azok maximumát  
150 millióra szabta meg. De helytelenség volt, hogy az ugyneve-  
zett államjegyek a nemzeti bank czége alatt maradtak forgalomban,  
mely beváltási kötelezettsége alól ezen jegynemeket illetőleg felsza-  
badítottatott.

Az 1866. aug. 25-ki törvény tehát azt rendelte el, hogy a bank  
által kiadott, most már államjegy minőségű 1—5 forintosok a forga-  
lomból kivonassanak s megfelelő, tulajdonképeni papirpénzben egyenlő  
darabok(Appoints) által helyettesíttessenek. E végből a régibb kibocsá-  
tású jegyeknek forgalmi határidő szabott meg, és 1867. január 1-től  
fogva formaszertinti államjegyekké való beváltatásuk rendeltetett el.  
Ezen becserelés folyamatban van, s eddigelé 70.627.000 frtnyi 1 és 5  
frtos bankjegyalaku pénzjegyek vonattak ki a forgalomból.

Hasonló intézkedést tön az 1866. aug. 25-ki törvény a 60 mil-  
lió frtnyi bankelőleget illetőleg, mely az 1866. jul. 7-ki törvény ere-  
jénél fogva a nemzeti banktól vétetett fel. Elrendeltetett, hogy a bank  
ezen 60 millió forintja egy év lefolyása alatt a megkötött béke nap-  
jától számítva, bankjegyekben visszafizetessék; és megállapítottatott,  
hogy ezen visszafizetés megfelelő államjegy-összeszeg kibocsátása ál-  
tal történjék, azon esetre, ha a földözés más módon nem volna esz-  
közülhető.

Ennek következtében valamennyi állampénztár a nála befolyó  
bankjegyeket a központi pénztárba adja, a megfelelő államjegyekbeni  
megtérítés mellett, és ily módon a bankelőleg f. évi július 7-én már 7  
millióra szállt alá. Ezen mütét teljes befejezése a legrövidebb idő  
alatt várható.

Az 1866. aug. 25-ki törvény által továbbá az államjegyeknek  
egy új kibocsátására adatott felhatalmazás, és pedig 5 és eshetőleg 50  
frtos államjegyekben 90 millió ft erejéig. Az 50 ftos appointok azért  
váltak szükségessé, mert a bankárforgalom a kis jegyekben való fize-  
tés által nagyon meg volt nehezítve s az erre vonatkozó keserű pa-  
naszokat csak magasabb értékű jegydarabok által lehet megszüntetni.

A törvény egyik további határozata a kamatozó jelzalog-utalvá-

nyok vagy sóbányajegyek kibocsátását szabályozta. Az 1863. évi nov. 17-iki törvénnyel ezen sóbányajegyek maximuma 100 millió forintban vétetett fel; a nemzeti bank gondoskodik kibocsátásukról, leszámítolásukról és a forgalmi határidő leteltével azoknak beváltásáról.

A bank alapszabályai szerint a banknak a beváltási üzletből eredő követelése az állam részéről minden hónap befejeztével egyenlitendő ki.

Ezen beosztás mindenesetre óvszer az ellen, hogy az állam a banknál alapszabályellenes hitelt vegyen igénybe; de ez súlyos zavarokba ejtette a pénzügyi kormányzatot, valahányszor a közönség részéről a sóbányajegyek utáni kereslet csökkent, s a hónap végével sokszor egész váratlanul milliókra menő összegről kelle gondoskodni, melyre a pénztárakban hiányzott a fedezet.

Az 1866. aug. 25-ki törvény ezen fődözésről azáltal gondoskodott, hogy a kamatozó jelzálog-utalványok állománya az államjegyek kibocsátásával kölcsönös viszonyba hozatott, úgy hogy azon összeg erejéig, melylyel a forgalom a törvényszerű maximum alá száll, hasonló értékű összeget államjegyekben szabad kibocsátni, mely utóbbira nézve szintén megállapított és pedig 300 millió forintban a maximum.

Ha tehát pl. a sóbányajegyekben 80 millió forint van forgalomban, úgy 320 millió forint államjegy lehet forgalomban, 99 millió sóbányajegynél 301 millió államjegy sat., úgy hogy a sóbányajegyeknek és az államjegyeknek nem szabad túllépniök 400 millió forinton.

#### IV. 1866. 1867. év.

Az államadósságot ellenőrző bizottmánynak utolsó kinutatása szerint, jelzálogi utalványokban

99,939,522 frt 50 kr. és államjegyekben

285,315,640 „ — „ összesen

385,255,162 frt 50 kr van forgalomban, a törvényszerű maximal határ tehát megtartott. A sóbányajegyek és államjegyek közötti kölcsönös viszony tehát a gyakorlatban tökéletesen jónak találtatott.

Az eddig megnevezett rendszabályokon kívül az államjegyek forgalmát illetőleg a pénzügyminister az 1866. aug. 25-ki törvény által még felhatalmaztatott, 5%-os államkötvényeket bocsátani ki ténylegesen befolyó 50 millió forint összegig, mely vagy megállapított árkelettel való kiadás, vagy bizományi elárusítás útján szerzendő be. Egy későbbi törvény által ezen értékpapiroknak a jövedelmi adó alól való fölmentetése engedtetett meg.

Az 50 millió forintnyi összeg szükséges volt, hogy a 60 millió forint, melyet a bank előlegezett, és az utóbb kibocsátott 90 millió forint államjegy a 200 millió forintnyi hitelre kiegészíthetessék, mely a pénzügyministernek az 1866. jul. 7-ki törvény által nyitvatott, s melynek felhasználása a folyó és rendkívüli kiadások fedezésére okvetlen szükségesnek látszott.

Hogy ezen összeg előteremtésére nem fordultak a jegysajtó segedelméhez, hanem a kölcsön útjára léptek, abban találja indokát, hogy veszedelmesnek találtatott, a jegykibocsátással a 300 milliónyi maximumon túlnemni, miáltal a pénzforgalmi eszközök értékének csökkenése könnyen ölthetett volna roppant mérveket.

Tanácsosabbnak találtatott, az államjegyek felhalmozódásának az új értékpapirokba való előnyös befektethetés által csatornát nyitni, s egyuttal azon tényleges bizonytságot nyujtani, hogy a jegysajtó még sem egyetlen és kizárólagos segélyforrás, melyhez a békés állapotok visszatértével is folyamodni kényszerülünk.

A kölcsön-módozatokat illetőleg a bizományi elárusítás állapítatott meg, mert 1866. aug. végével határozott eladást 50% árfolyam mellett sem lehetett volna létesíteni.

Társulat alakítottatott tehát, mely az adómentes kötvények fokozatos eladását nagyon olcsó feltételek mellett általvette s 55 frt cursussal kezdve, minden előnyös pillanatot felhasznált emelkedő árak elérésére. A művelet teljes megalégedéssel vitetik keresztül, s f. évi jun. 24-ig e mütét alapján 35 millió forint készpénz vétetett be.

Az aug. 15-ki törvény sikere oda egészíthető ki, hogy általa az állam szükségleteinek fedezésére megkivántató eszközök mintegy egyetlen csapással teremtettek elő. A napról napra, hónapról hónapra való tengődés, a jegysajtó vagy tőkék tömeges igénybevétele, az akkori, teljes reménytelenségig lesujtott közhangulat mellett a közgazdasági és pénzügyi zavarokat mindig újra feltárta volna, az a nélkül is mélyen megrendült államhitelt csak folyton zaklatta volna; mig egy messze tekintő, s az átalakulási időszak egész tartamára kiszámított rendszabály által ugyanaz ismét emelkedett. Az 1867. évre szóló törvényben is lehet találni egy lépést a javulás felé.

Az 1867-ik évi költségvetés a javulásnak némi jelét viseli. Az által már a folyó szolgálatra nézve békebudgetet lehetett tervezni és az 1866. évről átvett rendkívüli kiadások fedezéséről gondoskodni.

A folyó szolgálat a kiadásokban . . . . .	433,896,000 frta,
a bevételekben . . . . .	407,297,000 „
rúg, van tehát . . . . .	26,599,000 frt. hiány.

Ehhez a rendkívüli szükségletek a múlt évről, u. m. hadi kárpótlások, az inség és vaspályaségélyezések, rendkívüli katonai szükséglet, sat. van összesen . . . . .	51,034,000 frt,
marad szükséglet a folyó hiány s rendkívüli kiadásokra összesen . . . . .	77,633,000 frt,
mely az 1867-ik évben rendelkezésre álló activ maradvány és az 1866. év aug. 25-diki törvény által nyitott rendkívüli jövedelem összege által fedezve van . . . . .	79,495,000 frt
ugy hogy még . . . . .	1,862,000 „
felesleg marad.	

Az elébbi pénzügyminister gr. Larischnak 1866. év dec. 29-ről szóló és az 1867-ki pénzügyi törvény elé nyomatott bevezető előadásban az egyes tételek oly behatólag vannak tárgyalva, miszerint ugy hiszem, hogy itt hivatkozhatom előadására és csupán azt jegyzem meg, hogy azóta készíttettem egy összehasonlítást az 1867-diki költségvetés tételei és az 1864. közigazgatási év számszerű eredményei között, mely a mai előterjesztvényekhez van csatolva és melynek megvizsgálására a tisztelt ház figyelmét felhívni bátorkodom.

Ez összehasonlításból kitünik, hogy 1867-ben az államkiadások, a Velenczére eső költségek levonása mellett az 1864. tetteleg előfordult kiadásokkal szemben, daczára az államtartozás kamatai által igénybe vett nagyobb összegnek, mégis 76 m. ft csökkenést tüntetnek fel, és hogy az államterhek e csökkenésében az adósság-törlesztési szükséglet, a hadsereg és a közigazgatás költségei, a terméketlen kiadások, nagy összeggel szerepelnek.

A két bevételi számvetésnek összehasonlítása egyszersmind azt is kitünteti, hogy az 1867. évre csaknem általánosan sokkal alacsonyabb összegek vannak kitéve, mint melyek az illető tételekben 1864. évben tényleg bejöttek, és hogy ennél fogva a bevétel eredményei iránt semmi esetre sem forognak fen illusiók.

Azon positiv alap, melyet ezáltal az 1867-ki államköltségvetés nyert, azon meggyőződést is nyújtja nekem, hogy a következő, 1867-ki, zárszámlában az előirányzott (praeliminált) bevételi összegek mind az egyenes, mind a közvetett adóknál meg fognak tartatni, annál is inkább, mivel a tapasztalás azt mutatja, hogy az évenként, különösen az egyenes adóknál a közigazgatási év végén előforduló hátralékok, ha egészen rendkívüli események nem állnak be, a következő év alatt befolyznak s akkor a fenálló számviteli szabályok szerint az előbbeni, itt 1867-ki, év szolgálatára számíttatnak be.

E nézetemet a magyar alkotmány visszaállításának az állami költségvetés elkészítése óta bekövetkezett, illetőleg a magyar- és erdélyországi államjövendelmek ez évi mart. 14-ke óta fenálló elkülönített kezelésének új ténye sem rendíté meg. Igaz, hogy a magyar országos pénzügyministerium kormányzata alatt Magyar- és Erdélyországban eddig tetemesen hátralékban maradtak az adók; de ennek okai csakis átmeneti természetűek. Nehány kerületben a tavali határozottan rossz termés hat utólagosan; egész Magyarországon pedig az átmeneti korszak az ok, melyben az új hatóságoknak először szervezniök kellett magukat s a katonai adó-behajtás felfüggesztetett.

Ezen felül tulnyomólag nyerstermelő országokban a tavasz és nyár az adópénztárakra nézve legkevésbé kielégítő. Az adóbefizetések ott csak aratás után lesznek bőségesebbek, s minthogy az aratás jónak ígérkezik, az árak jutalmazók, az adók a folyó évre a magyar országgyűlés által megszavaztattak s a magyar ministeriumban az akarat és erő, a törvénynek érvényt szerezni, meg van, — azért semmi okom sincs fel nem tenni, hogy az állami költségvetés ott ép úgy, mint itt meg fog tartatni. Csak azon egyenes adó-elengedéseknél, melyek az 1866-ki fagykárok és tiszai áradások következtében kikerülhetlenek voltak, fog hiány beállani.

A mi a kiadási költségvetést illeti, a magyar országos pénzügyminister a központi pénzügyi kormánylyal kötött márcz. 8-ki egyezményben késznek nyilatkozott, hogy saját ügykezelését illetőleg az 1867-ki pénzügyi törvény szerint fog eljárni; e szerint tehát tartozik pro rata temporis a fennállott magyar és erdélyi udvari kancellária részére a pénzügyi törvényben engedményezett szükségleteket, továbbá a magyar- és erdélyországi pénzügyi kormányzat (hatóságok, hivatalok, közegek, üzleti és gazdasági kiadások) költségeit fedezni a pénzügyi törvényben megengedett átruházásokkal („*virements*“). Ha Magyar- és Erdélyország részére költségek kívántatnának, melyekről a pénzügyi törvényben előre gondoskodva nem volt, akkor a magyar országos pénzügyministernek Ő Felségénél különleges hitelt kellend kieszközölnie.

Eddig csak 164,000 forintnyi összeg ismeretes előttem, a melylyel a magyar pénzügyminister szükséglete az előleges költségvetésben tulemelkedett, s ezen összeg az új szervezkedés költségeinek fedezésére van rendeltetve.

Ezenkívül a tavali fagykárok által súlyosan meglátogatott magyar országrészeknek 1,000,000 ftnyi, a költségvetésbe föl nem vett előleg nyújtatott, s a Magyarországgal való általános végszámadástól

fog függeni, vajjon e kincstári kölcsön a birodalom javára fog-e iratni, vagy azt Magyarország fogja-e átvállalni.

Hogy a birodalom és a nem-magyar országok részére való államkiadások az állami költségvetés határai közt fognak maradni, az az első évnegyed eredményei szerint, a mint ezek a legközelebb közölt pénzügykezelési kimutatásban részletezvék, kétségkívül feltehető, csak a hadi kártérítéseket illetőleg kétséges még, ha a praeliminált 17 millió elégséges lesz-e s a hadi-budgetben állott be eddig a pénzügyi törvényben megszabott netto dotáció hét óra eső részében 4,200,000 forintnyi több kiadás.

Ez esetre vonatkozólag a had- és pénzügyministerium között tárgyalások vannak folyamatban, s ha ezek folytán kitünnék, hogy a katonai költségvetésben előfordult kiadási többlet a következő 5 hónap alatt teendő megtakarítások által helyre pótolható nem lesz, úgy a megkívántató utólagos hitelhez az alkotmányszerű beleegyezés minden esetre ki fog kéretni. Ugyanez áll minden eshetőleges szükségleti többletre vonatkozólag, a közigazgatás minden más ágainál.

A folyó szolgálat ily szükségleti többletei számára kellő tartalék létezik az államjóságotokra kiállított záloglevelek beváltási árában, mi 1867. martius elején történt egy párisi consortium által, a melyhez elsőrendű austriai cézgek is csatlakoztak volt.

A kibocsátásra való felhatalmazás az 1866. april 24-ki törvényben alapult; az elhelyezés sürgős volt, minthogy ez évi martius elején a politikai helyzet igen aggasztó alakot kezdett öltetni, s Austriának, mely ekkor alkotmányzavarainak kellő közepében volt, egy fenyegető európai bonyodalommal szemben lehetetlen vala pénzügyileg egészen készületlenül maradnia.

Ezen, még folyamatban levő üzlet részletei talán más alkalmali tárgyalásra hagyhatók fenn s csupán azt bátorkodom megjegyezni, hogy ez ügyben Magyarország épen úgy részesnek tűnik föl, mint a többi királyságok és országok, minthogy a záloggal terhelt tárgyak egészen egyenlő részekben oszlnak meg Lajthán innen és túl között.

E szerint keresztülvittem volna az austriai pénzügyek történelmét az 1865-ik év zavarain, a háború viharát megelőzőtt nyomasztó légen, a háborui válság nyomorán és utóbajain egész a jelen pillanatig, melyben a Magyarországgal eszközlendő pénzügyi intézkedés előestéjén határozó forduló ponthoz értünk; kimutattam, hogy a pénzügyi közigazgatás mind e nehézségen keresztül furakodott s hogy az államgép mozgásban tartatott.

De mely áldozatok árán lett ez eredmény elérve?

A válasz erre két főpontban vonható össze: Ujra a valutabajokba kerültünk bele és az államadósság kamatsulya tetemesen felszaporodott.

E pontok mindegyike beható fejtegetést igényel.

A mi a valutát illeti, 1865. július végével július hó átlagos árkelete szerint 10 font st. vagyis 100 frt valóságos ezüst 107 frtot ért bankjegyen; a következő hónapokban London lassan-lassan 105, 104-re lett leszoritva és legalacsonyabb állását 1866. februárban érte el 102-vel.

A politikai események folytán London (t. i. a londoni váltók árfolyama) 1866. ápril havában ismét 105-re, májusban 125-re szökött, júniusban elérte a maximumot, majdnem 133-at, ezután sokáig 127 és 131 között állott, s lassan-lassan a mai 125—126 keletre szállott.

Hogy pénzügyünk megint ily sorsra jutott, a pénzügyi gazdaság és gyakorlat, valamint a közerkölcsiség és nemzetgazdaság szempontjából eléggé sajnós; és én a valuta-romlás káraitól szót sem kockáztatnék, ha újabb időkben gyakran föl nem merült volna azon vélemény, hogy disagio Austriában magában óhajtható és a gyarapodást előmozdítja.

Nem tagadható ugyan, hogy a disagio *egyesekeknek* hasznot hajt, s nevezetesen a kivített bizonyos pontig előmozdítja, valamint az adóbefizetést is könnyíti; de a dolognak visszás oldala is van, mint azt a currency rossz állapota jelenleg Éjszak-Amerikában is bizonyítja. Disagiot sohase lehet meghatározni, folytonos ingadozásnak van alávetve; ha az agio emelkedik, az emelkedő munkabérek, s a többi, a termelési költségekre nézve irányadó tényezők lassan-lassan a termék magasabb eladási árával egyensúlyba helyezkednek s a termelő előnye képzeletivé válik. Ha pedig csökken, beállanak mindazon bajok, melyeket a mesterségesen fokozott termelés ellenhatása okozni szokott, s melyeket 1864- és 1865-ben és 1866. elején oly nyomasztólag éreztünk; ha végre felszökkenés és alászállás egymást váltják föl, akkor a beteges tünetények váltakoznak, mint hideg és forróság a láz paroxismusában.

Ha pedig az állapot beteges, törekedni kell, hogy a normalis állapot helyreálltassék, melyre nézve szívesen elismerem, hogy nagy elővigyázattal és az abban részes számos érdek figyelembevételével és erőszakolt eszközök alkalmazása nélkül kell eljárni. Jelenleg az a kérdés, mint kelljen eljárni a valuta helyreállításánál; nincs ugyan helyén, mindazáltal szükséges, hogy a dolog iránt most, midőn okvet-

lenül szilárd pénzügyi programot kell felállítani, tisztába jöjjünk, ne-hogy később tévutra tereltesünk. Noha azonban a valuta rosszabbu-lása általában véve baj, mégis alig tagadhatni, hogy a baj ezuttal nem hágott oly ijesztő magasságra, mint 1859-ben, midőn hasonló okokból, egy szerencsétlen háboru folytán az agio kevés hét alatt a pari-árkeletről 150-nél feljebb szökött.

Hogy ezuttal jobban jártunk, több ok összeműködésének köszön-hető; mindenekelőtt annak, hogy a kevéssel a háboru előtt fölvett 1865-iki ezüstkölcsön az ércpénznek, vagy az azt képviselő kül-földi váltóknak igen erős behozatalát idézte elő Austriába.

A háboru kitörésekor „nagy tőzséreink“ tárczái tömve voltak londoni és párisi váltókkal és az ezüst és „Napoleons“ nagy ke-resettsége csak a kis tőke tulajdonosaitól eredt, kiket a rémülés csak későn fogott el.

Midőn később ismét némi megnyugvás támadt, a 105, 103 és 102-ös árkelet szerint vett külföldi váltók lassanként 130-al és ma-gasabban hozattak a piacra és sokáig növelték a kínálatot, mely az agio féktelen felszökésének hatályos korlátokat szabott.

Hasonló hatással volt a gabonaneműeknek és más nyers termé-keknek rögtön a béke helyreállítása után a legnagyobb mérvben esz-közölt kivitele, mely a gyarmatáruknak és az iparhoz szükségelt kül-földi nyers termékeknek egyidejű behozatalát jóval tulszárnyalta és készpénzzel vagy a külföldre intézett váltókkal fődötetett.

A visszatérő bizalom első mozzanata alatt a külföldre szánt ka-matszelvevények is osztrák értékekbe való beruházásra fordítottak, miben nagy részök volt az egyidejűleg keletkezett sok vasut válla-latoknak, melyek *ezüstben* fizetendő részvényeiket és elsőségi kötvé-nyeiket itt papírpénz elfogadása mellett bocsátották aláírás alá.

Végre alig lehetne bizonyos érdemet a pénzügyikormányzattól is megtagadni, mely a jegy-sajtó kezelésében mégis csak tanusított némi mérsékletet, s különben is sohasem kísérle meg, a börzére mesterkél't műtétek által befolyást gyakorolni. Itt különösen arra szeretnék sulyt fektetni, hogy a pénzjegyek kibocsátása a nemzeti bank közremű-ködése nélkül, közvetlenül az államtól indult ki. Ha már egyáltalán szükség volt pénzjegyek gyártására, akkor az államnak azon bátor-sággal is kelle birnia, hogy művét magáénak vallja, a nélkül, hogy a nemzeti bankot, mint ez előbb történt, bünrészesévé tegye.

Ha bár itt a nagyfontosságú bankkérdés beható fejtegetése nincs is helyén, a pénzügyi helyzet kifejtése mégis tökéletlen volna, ha az

államnak viszonya a bankhoz, úgy mint az az utóbbi évekbenalakult, legalább fővonalaiiban nem vázoltatnék.

1866. május 5-kéig a pénzügyi kormányzat a nemzeti bankhoz való viszonyában legszigorubb ragaszkodott a bankakta és az 1863. jan. 3-diki egyezmény törvényes határozataihoz. A bank iránt megszabott részletfizetések kellő napon és órában teljesítették; a bank önállása a leggondosabban tekintetbe vétetett.

Ez eljárás nem csak gr. Larisch, pénzügyér becsületes és őszinte jellemének felel meg egészen, hanem a helyzet által is elő volt szabva. Az 1863. jan. 3-iki egyezmény a reichsrathal nagy küzdelmek és beható fejtegetések után lett megállapítva; foganatosítása sarkpontjává vált az osztrák pénzügyi politikának, mely 1862. óta a legnagyobb erőmegfeszítéssel azon volt — sőt e célból a legnagyobb zavaroknak tette ki magát — hogy elérje a pénzügyi helyreállításának minden oldalról hön ohajtott célját; az alkotmányos garantiákon kívül álló ministerium nem gondolhatott arra, hogy az állam és a bank közti kétoldalú, törvényesen rendezett viszonyt az államhítel legmélyebb megrázkódtatása nélkül megingassa. Midőn később azon pillanatban, melyben a két oldalról hatalmas ellenség által fenyegett Austria, léteért küzdeni kényszerülvén, ama végzetes szakítás a bankaktában megtörtént; akkor legalább gondos tekintettel volt arra, hogy épen csak a kényszerítő államhatalom, a legfőbb államszükségből származó joggal nyuljon oly viszonyhoz, melyet minden más körülmények közt sérthetetlennek kell vala tekintenie.

Ezért a nemzeti bank mindarra, a mivel az államjegyek kibocsátásának gyorsításához járult, *kényszerített*; a neki adott megbízásokat *tiltakozással*, s jogainak ünnepélyes megóvásamelltt hajtotta végre, törvényes álláspontját soha föl nem adta, hanem az állam fentartásának kényszer-jogával szerződési jogát állította szembe; ezentul azonban, mit dicsérőleg kiemelni kötelességemnek tartok, a parancsokat a szorongató szükséggel szemben, administratív és technicai erejének teljes megfeszítése mellett úgy hajtotta végre, hogy a pénzügykiadással tervezett célok, a hadi erő fölállítására és tartására szükséges pénzügyi szegkek előteremtése, a sokféle rendkívüli kiadás fedezése — legalább elérhetőek voltak. A mint azután a béke megkötve, a kormányzat pedig rendes kerékvágásába visszahelyezve volt, a pénzügyministerium épen úgy, mint a háboru előtt, a törvényesen megszabott fizetéseket a bank irányában folytatta, úgy hogy az 1863. jan. 3-iki egyezmény legszigorubb megtartásával, 1866. deczember 31-kén a

nemzeti bank összes követelései az állam irányában, melyek 1864. december végén még 94,416,000 ftra rugtak, — azontul pedig a bankadósság rovására előbb történt állambirtok-eladások vételárából későbbi határidőkre eső 947,000 forintnyi részletek törlesztve voltak, — ma csak azon kamatnélküli 80 millióra mennek, melyeket a banknak, szabadalmának leteltével, azaz 1876. végével az 1863-ki egyezmény IV. szakasza értelmében fizetnie kellend.

E visszafizetések folytán minden viszontagság daczára a bankjegy belbecse fődözési alapjához képest egészen megszilárdult. A folyó évi július 10-éről szóló legutóbbi bank-

kimutatás szerint . . . . .	212.000.000 ft. bankjegy
van forgalomban; ebből levonandó . . . . .	7.000.000 „ „
<hr/>	
mint azon 60 milliónyi előleg maradványa,	
mely a legközelebbi hetek alatt fog a	
banknak átadatni	
marad bankjegy . . . . .	205.000.000 ft.

Ellenben a banknak a leszámítolási

és a lombard - üzletből van activuma . . . . .	51.000.000 ft.
továbbá érckészlete . . . . .	104.000.000 „
arany- vagy ezüstértékű külföldiváltók . . . . .	45.000.000 „

Összesen (kerekszámban) . 200.000.000 ft.

s e szerint — mellözve egészen a beváltott záloglevelekben levő további fedezetet — egy, aránylag jelentéktelen összegig a bankjegyek egytől egyig, bankképes váltók, letéteményezett értékek, arany vagy ezüst, vagy külföldi váltók által fődözve vannak.

A *bankjegy* belbecsének ezen, az államjegygazdálkodás közepepitt is következetesen föntartott teljessége képezi előttem kiindulópontját minden oly rendszabálynak, mely által pénzforgalmi viszonyainknak lassankénti, a különböző érdekeket kimélő, a lehető legcsekélyebb pénzügyi és nemzetgazdasági áldozatokkal járó javítása eszközöltethetik. Nem szükséges, hogy a nemzeti bank a készpénzfizetések újból megkezdésével addig késsék, míg az utolsó államjegy is a forgalomból vissza lesz vonva és ércpénzzel pótolva.

Másrésről nem szabad félreismerni, hogy az államjegyek kibocsátása a nemzeti bank által folytatott üzletek jövedelmességének kedvező nem lehet. A kényszer-kelettel felruházott államjegy a kényszer folytán forgalomban lévő bankjeggyel annál érzékenyebben versenyez, miután a nemzeti bank az általa kiadott bankjegyekért államjegyeket fizetesképen elfogadni törvényesen kötelezve lévén, e szerint a bankjegy magasabb belbecse a forgalomban nem érvényesítheti ma-

gát. Annyi áll, hogy az államjegyek kibocsátása azon körökben, melyek különben a nemzeti bank legjobb üzletfelei voltak, oly pénz-bőséget szült, mely több más, részint a pénzpiac viszonyaiban általában, részint a bank szervezetében fekvő okon kívül a bank leszámítolási és lombard-üzletét igen csökkentti és ez intézet igazgatóságában azon élénk aggodalmat keltette, hogy a bank jövedelmei nem fogják elérni azon 7%-ot, mely a bank-szabadalom 1863-ban történt megújításakor mint az osztalék minimuma lett kilátásba helyezve. Minthogy tehát a bank, jövedelmének e csökkentését csupán azon erőszaknak tulajdonítja, mely az államjegyek kibocsátása által a bank szabadalmán ejtetett: ennél fogva jövedelmezőségének minusát veszi alapjául azon kárpótlási összeg kiszámításának, melyet a szabadalom megsértéseért az államtól követel.

Már a magas reichsrath előtt fekszik a nemzeti banknak egy kérvénye, melyben a törvényhozás oltalmához folyamodik.

Eddig a pénzügyi kormányzat a nemzeti bank kárpótlási igényeivel szemben tartózkodó állást foglalt, mely azonban semmikép sem roszakaratának, hanem azon formai nehézségeknek tulajdonítandó, melyekkel ez ügy tárgyalása szükségképp találkozni fog, ha az tüstént, a közjogi kérdések végleges megoldása előtt, vétetnék fogantatba.

Midőn a valuta- és bank-kérdéstől az államadóssági kérdés általános tárgyalására térek, mindenekelőtt azon összeget kell megállapítanom, melylyel az osztrák államadósság a legujabb idő eseményei folytán növeltetett.

Kiindulási pontul itt az államadósságnak 1864. évi deczember végén kimutatott állását veszem, mint a mely közigazgatási év a reichsrath uralkodása (regime) mellett megkezdett és be is fejeztetett, melynek állami zárszámlája előttünk fekszik, és összehasonlítom az államadósság akkori állását azon állapottal, mely 1867. végén ki fog tűnni, ha valamennyi, maig megajánlott hitel (a záloglevél-üzletből, az adómentes kölcsönből, az államjegyek kibocsátásából a 300 milliónyi maximumig stb.) kimerítettnek vétetnék föl.

Az itt következő — az 1867-dik évre szóló államköltségvetés és az államadósságot ellenőrző bizottmány utolsó félévi kimutatásának tekintetbevétele mellett szerkesztett — kimutatás a következő eredményeket tünteti ki:

1864. december 31-kén

<i>a consolidált államadósság volt tőkében</i>	2.383.146.964 frt 28 kr.
<i>a függő adósság</i>	152.050.360 „ 47 „
<i>Együtt</i>	<u>2.535.197.335 „ 81 „</u>

5%-os kamatban :

<i>a consol. adóss. után</i>	105.700.612 frt 66 kr.
<i>a függő „ „</i>	7.745.380 „ 36 „
<i>Együtt</i>	<u>113.445.902 frt 29 kr.</u>

1865. január 1-sejétől 1867. december végéig a szaporodás :

<i>a consolidált államadósságnál tőkében</i>	375.698.000 frt —
<i>a függő adósságnál</i>	309.997.425 „ —
<i>Együtt</i>	<u>685.695.425 „ —</u>

5%-os kamatban :

<i>a consol. adós. után</i>	18.750.900 frt —
<i>a függő „ „</i>	167.434 „ —
<i>Együtt</i>	<u>18.927.334 frt —</u>

*Ellenben adósság-törlesztés által a csökke-*  
*nés tőkében*

	<u>173.933.471 frt —</u>
--	--------------------------

<i>5%-nyi kamatban</i>	<u>4.739.405 frt —</u>
------------------------	------------------------

Ennélfogva 1867. végével 1864. végéhez

<i>képest a szaporodás tőkében</i>	511.761.954 frt —
------------------------------------	-------------------

<i>5%-nyi kamatban</i>	<u>14.187.929 frt —</u>
------------------------	-------------------------

*Az összes államadósság állása 1867. végén*

<i>(a földtehermentesítési adósság nélkül) tőkében</i>	3.046.959.289 frt —
--	---------------------

<i>5%-nyi kamatban</i>	127.633.921 frt —
------------------------	-------------------

Ha az effectiv államadósságnál, a benne foglalt függő államadósságot mellőzzük, mely bármilyen nyomasztó legyen a valuta megrontása által, nagyjában egyelőre mégsem jár kamatozással, úgy az 1865-, 1866- és 1867-iki pénzügykezelésből a törlesztett adósság levonása után a consolidált államadósság 244.698,000 forinttal tőkében és 16.707,000 forinttal évenkénti kamatban szaporodott, s ez utóbbi összeg fejezi ki azon terhet, melylyel az államadósság 1864. vége óta a pénzügyre, illetőleg az adózókra nehezebben sulyosodik.

Hogy a kamatteher aránylag sokkal magasbra szállt a tőkeállapotnál, az onnan ered, hogy az utóbbi három évbéli adósság-törlesztés között 94 millió forintnyi, a nemzeti banknak visszafizetett olyan adósságok foglaltatnak, melyek közül 18 millió csak 2% tel, 76 millió pedig egészen kamat nélkül volt az állam kezében; mig e törlesztés

végett oly pénzeket kellett előteremteni, melyeket névleg 5%-kal, a megszerzés költségei szerint azonban 8—9%-kal kell kamatosítani.

Ezenkívül nem szabad figyelem nélkül hagyni, hogy az utóbbi három évre számított új kölcsönök bevételeiből igen nagy összegeket az előbbi évek letéti- és más előlegeknek törlesztésére kellett fordítani, mely előlegek közt igen jelentékeny tételek foglaltatnak, melyek soha sem fordultak elő az államköltségvetésben.

Az utóbbi 3 évben fölvett adósságok hovaforrásának számla-szerű kimutatása csak az illető állami zárszámlák és kezelési kimutatások nyomán lesz eszközölhető, melyekben az összes állambevételek és kiadások, tagosítva a folyó és a múlt évi szolgálat szerint, továbbá tekintettel a kezdetben és végül talált pénztár-maradványokra, egyensúlyba helyeztetnek; különösen pedig nem lehet még ma megállapítani az 1866-ik és 1867-ik közigazgatási évek folyó bevételei és kiadásai közötti kezelési hiányokat. Mindamellett helyén látom, legalább néhány rendkívüli főkiadást közelebbről megvilágítani, melyek kétségkívül csak a rendkívüli pénzszerzés által fődőztettek.

Ide tartoznak: *A rendkívüli katonai költség 1866-ban, az el-lenséges hadseregek eltartására és hadi károk megtérítésére fordított kiadások, az elemi csapások és az általuk okozott inség folytán egyes országoknak nyújtott segély, és végre a vasuti vállalatoknak készpénzben nyújtott segélyezések.*

A hadsereg és hajóhad 1867-iki rendkívüli költségeit illetőleg a számadások e tekintetben még nincsenek bezárva; a mellékelt kimutatásból azonban kitűnik, hogy 1866. april 11-től 1866. aug. 1-jéig háborui czélokra

az összes cs. k. hadseregére . . . . .	157.595.120 ft,
a hajóhadra . . . . .	6.956.850 „
egészben . 164.551.970 „	

engedményeztetett Ő Felsége által külön hitel fejében, melyből 1866. dec. végeig 14 millió forint még nem volt utalványozva, de 1867. folyamán részint már fölvétettek, részint a múlt évi szolgálatra még igény-be fognak vétetni.

Az 1859-iki hadjárat költségei 129.000.000 forintra számíttatnak, mi mellett azonban nem szabad elfelejteni, hogy az 1860-ik évi hadügyi budget (hadügyi- s tengerészeti) valósággal 178.000.000 fto-t vett igénybe, holott az 1867-ik évi hadseregi és tengerészeti költségvetés — hála a hadi hatalomnak a legszigorubb békelábra való állítása végett foganatba vett erélyes rögtöni intézkedéseknek, — tisztán 73.237.000 frtra tétethetett, úgy hogy azon esetre, ha ezen összeg —

a mint mostanig látszik — az élelmi czikkek nagyobb ára miatt egészen ki sem futná, mégis 1860-hoz hasonlítva tagadhatlanul sokkal gazdálkodóbb kezelést kell fölsíerni.

Azonnal a hadi készülétek kezdetétől fogva a pénz- és a belügy-ministeriumok, valamint az akkori legfelsőbb ellenőrző hatóság a katonai felszerelvényekben eszközöndő lehető legnagyobb takarékoságra és számviteli pontosságra tanácsadó és ellenőrző befolyást gyakoroltak s az ez irányban követett kezelés — ha azon szomorú körülményeket, melyek közt a hadsereg élelmezése történt, méltányos tekintetbe vesszük — tökéletesen szabatosnak lesz mondható.

A háborúi károk megtérítésére nézve a dolog így áll:

Az Austriában fennálló törvényes szabványok szerint háboru esetén csak azon feleknek van jogos kárpótlási igényük, kik egy osztrák vezér külön parancsára különleges hadi célra szükségelt vagyonukban szenvednek kárt.

Ide tartoznak: építmények kisajátítása és lerontatása, hidaknak határozott parancsra végrehajtott felröpitése, harácsolások stb., holott általános hadműveleti károk, melyeket saját seregeink okoztak, sereg-hajtók általi fosztogatások, szabályellenes élelemszerzés stb. kárpótlásra jogos igényt nem adnak.

Azon kárért, mit épen az ellenség ejtett az ország lakóinak birtokán és vagyonán, ipso facto minden kárpótlási igény a saját kormány iránt elesik; a háboru vészes következményeivel együtt ez már oly csapás, melyet mindenkinek el kell viselni, a kit ér.

Azon nagy mérvnél fogva azonban, melyre a tavali becsapás terjedt, és azon nyilvánvaló veszélyvel szemben, hogy a föntebb kifejtett elvek szigoru alkalmazása által nagy és virágzó állapotban volt vidékek jóléte és adóképesége a legerősebben, tán évtizedekre megingattatnék, sőt ezer meg ezer család egyenesen a kétségbeesésnek martalékául eshetnék, — a császári kormány jónak látta, ezuttal enyhébb gyakorlatot alkalmazni. Elhatározottat tehát, megtartani ugyan quo ad jus a törvényes álláspontot, de kiváló méltányosság okaiból az ellenség-okozta hadi károk bizonyos osztályaira, ugy mint hadi-sarczra, harácsolásra és terményekbeli eltartásra nézve kárpótlási igények bejelentését megengedni, melyek után aztán a kárpótlás a rendelkezésre álló pénzerőkhöz képest és tekintettel a kárvallott adóképeségének nagyobb vagy kisebb csökkentésére, valamint a fölszólalási eset többi körülményeire, egészben vagy részben, készpénzben vagy kötvények névleges értékben átadása, tehát évi járadék utján, volt eszközöndő.

Ezen általános elvek szerint bizalmi férfiak alkalmazása mellett kerületi- és országos bizottságok, továbbá egy központi utalványozó-bizottság állítottak fel és a bonyodalmas ügy annyira előrevitetett, hogy az 1867. június 15-iki „Wiener Zeitung“-ban megjelent utolsó kimutatás szerint 1,089 fölszólalási ügy tökéletesen folyóvá tétetett, s hogy csak néhány cseh nagybirtokos kárai és néhány vasuttársaság reclamatiói (mely utóbbiakra nézve még jelentékeny nézetkülönbségek léteznek) várnak elintézésre.

Az utalványozásba az általános hadmiveletekből háramlott, akár barát, akár ellen által elkövetett károk miatti kárpótlási igények, közel fekvő okoknál fogva föl nem vétettek; de Ő cs. kir. Ap. Felsege kegyelme folytán a legnagyobb nyomor, mely leginkább a csatatérek vidékeit sújtotta volt, dus adományokkal, a katonai készletekből vett élelmek osztogatásával, katonai lovak átengedésével stb. lehető leghatályosabban enyhítettett.

A mellékelt kimutatás szerint f. é. június 30-ig részint az idegen seregek szerződésileg elvállalt élelmezése, részint segélyezés, részint pedig elvileg pótolta hadi-károkért közel 21 millió forint utalványoztatott a pénztárakból.

A kormánynak másik gondja volt, hogy azon egyes országokon segítsen, melyek elemi csapások folytán messze elterjedő, az adóképességet csökkentő és sem egyesek tevékenysége, sem az országos testületek erőmegfeszítése által el nem hárítható inségállapotba jutottak volt.

A mellékelt kimutatás szerint 1866. eleje óta egészben 6.791,000 ft költetett inségi czélokra, mely összegből 5.000,000 ft az 1866-iki fagykárok következtében Magyarországra, 600.000 ft az 1866-ban keleti Galicziában uralgott éhség folytán Galicziára és a hátralévő rész több más koronaországra esik.

Ez összegből 6.000,000 ft kamatozó, hosszabb rövidebb határidők alatt visszafizetendő előlegekből áll, melyek tehát a birodalomnak activumát teszik.

Több ily birodalmi activum a következő:

- a) Az 1863. november 17-iki törvénnyel a magyar országos alapnak előlegezett 20.000,000 ftnyi inségi kölcsön, a mennyiben ez részletfizetések által még vissza nem fizettetett, miről a részletes kimutatások utólag fognak bemutatni.
- b) A különféle passiv földtehermentesítési alapoknak birodalmi pénzből adott, részint kamatozó, részint kamatnélküli előlegek, kimutatás szerint összesen 55.320,673 ft.

- c) Egyeseknek, testületeknek és alapoknak adott, a központi pénztárnál előjegyzett egyéb kincstári kölcsönök, kimutatás szerint 4,869,545 ft.
- d) Végre a végleges kiegyezkedésnél még tekintetbe lesznek veendők azon egyenes és közvetett adókbeli hátralékok, melyek a jelenleg centralizált pénzügyi kormány ketté-, illetőleg háromfelé osztásakor mutatkozni fognak. Hasonló áll a pénztári készletekről, melyek a jelen pénzügyi kezelés befejezésével az új pénzügyi kormányra fognak átmenni. E nehéz kérdés közelebbi fejtegetése egyébiránt jelenleg még időelőttinek látszik. A mellékelt kimutatás az adóhátralékok összegét mutatja 1866. végén.

Hátra van még a vasuti kérdés pénzügyi oldaláról szólanom, még pedig azon készpénzsegélyzésekről, melyekkel a kormány utóbbi időben néhány vasutvállalatot részesített. Ilyen segélyzések engedélyezettek:

- a) Az ellenség becsapása által okozott inség miatti építkezések czimén a cseh Éjszaki- és a Ferencz-József-vasutnak.
- b) Közhasznú és a nagy forgalomnak szolgáló vállalatok számára való pénzszerzés lehetőségének előmozdításául a Rudolf-koronaherczegvasutnak és a Kassa-oderberginek.
- c) Segélyzésül elkezdett, de tökehiány miatt megakadt vállalatok számára, a már beléjük fektetett tőke megmentése czéljából az Arad-károlyfehérvár-piski-i, a Magyar-éjszaki, ezelőtt losonci és az alföldi vasut kiépítésének elősegítésére.

Az első sorozatbeli segélyzések talán önmaguktól igazolják magukat. A hadi események ezer meg ezer embert fosztottak meg munkájuktól és kenyerüktől. Hogyan lehetett volna őket mindkettőben alkalmasabb, nemzetgazdaságilag helyesebb módon részesíteni, mint vasutépítkezések előmozdítása által, melyeket az adott pillanatban csupán közvetlen államsegély útján lehetett életre hívni, és a melyek a munkás osztály jutalmazó foglalkozása mellett, egyszersmind a teljesen elhanyagolt vasipart és építkezési üzletet új életre serkentették.

Hasonló okok vezettek a 2 és 3 osztályú államsegélyzésekhez (subventio), és még ott is, hová az ellen serege nem hatolt, nyomor és inség uralkodott a legszó neosztályban, a magukat jól bírókat elszegényedés fenyegette, az üzlet- és iparvállalatoknak a legvégsőtől kelle tartani.

Minden egyes államsegély külön megállapítása, mi itt nagyon messze vezetne, az előterjesztményhez mellékelt emlékiratban foglal-

tatik ; mindenütt, az egyes vállalatokat külön illető tekinteteken kívül, politikai, katonai, stratégiai és általános gazdasági érdekek igazolják az inségben nyújtott segélyt.

A mellékelt kimutatás szerint, eddigelé ily államsegély 29,500,000 ft. lón megadva, mely részint folyóvá tétetett, részint az építkezéslőhaladásának mértéke szerint, később fog kiszolgáltatni. Fedezve van pedig az 1867. végéig megszabott segély forrásai által.

Mint hogy e subventiók az általános birodalmi forrásokból, s oly előlegek alakjában vétetnek, melyeket annak idején, névszerinti értékben álló részvények vagy elsőbbségi kötvényekkel kell visszaszolgáltatni, a birodalom activáját képezik, mely további oly követelések által szaporodik, melyeket az állam, a már üzletet folytató vasutársulatok és iparvállalatokon, azon czim alatt, hogy az egyes vállalatok állambiztosítékára előleget adott; behajthat.

A mellékelt kimutatás szerint a birodalom e követelései összesen 20,957,237 ftra rugnak, melyek lassan-lassan be fognak folyni, ha az illető vállalatok jövedelme a garantirozott bevételi százalékot meghaladja.

Az építkezési subventiókon kívül a kormány 1866-tól fogva még több vasuti vállalatot különböző pénzügyi kedvezmények, többnyire a szokott kamatbiztosíték megadása mellett engedélyezett.

Ilyenek :

a Bécs-Stadlau-Laa-Rossitz-vonal, mint a Bodenbach-Brünn és Gänserndorf-Baziás államvaspálya eddig különvált két felének összekötő vonala.

A Brünn-Olmütz-Sternberg morva vonal, kilátásba helyezett kiépítésével a porosz-szléziai határ felé Neissenak, mint a Ferdinánd északi vaspálya folytatása, a Pécs-Kottori kőszén-vaspálya kapcsolatban a déli vaspályával, a Lemberg-tarnopoli pálya, mellékággal Brodyba, kapcsolatul az orosz vaspálya-hálózattal.

A Csernovits-Suczava-vona<sup>1</sup>, mint a Lemberg-czernovitzi vonal folytatása Bukovinán át, kapcsolatul a jövő moldvai vaspályával.

A Braunau-Ried vonal.

A mellékelt emlékiratban kifejtvék az egyes engedélyezési módzatok és különös okok, melyek a kormányt pénzügyi engedmények adására bírták; általában legyen szabad megemlitenem, hogy egészben véve 1865. augusztustól fogva 419<sup>1</sup>/<sub>10</sub> austriai mértföld vaspálya engedélyeztetett, részint subventióval csupán, részint subventióival és biztosíték-adással, részint a biztosíték kilátásba helyezésével, részint ál-

lambiztosíték nélkül, melyek építéséhez vagy már hozzáfogtak, vagy legalább kiépítésökre a pénz előteremtése biztosítottnak látszik.

A mellékelt kimutatás magában foglalja az austriai vasutak jelen állapotát az illető mértföldek számával. Ha a legújabb időben engedélyezett összes vonalak kiépítettnek, az austriai vasutak mértföldszáma 848 mértföldről 1339-re fog emelkedni s így 30½%-alszaporodik.

Ezenkívül az austriai déli vaspályával egy fontos, az államigazgatáshoz való viszonyát lényeges pontokban módosító egyezség kötött 1866. február 27-én, melyet 1866. áprilisban a közgyűlés elfogadott, Ő Felsége pedig 1866. jun. 30-kán kelt legfelsőbb elhatározással jóváhagyatott, melyet az olasz kormányval kötött béke alkalmával ugyan kellett szerkeszteni s 1867. ápril 9. kelt legfelsőbb elhatározással Ő Felsége ujjolag szentesített.

Végre ide tartozik a dunagőzhajózási társulattal kötött szerződés 1867. július 4., melylyel e vállalat üzlet-számadásába felveendő anyag-követelések ujjból szabályoztattak.

A két szerződés részletei felől szintén emlékiratok mellékelvék.

Az élénk tevékenység, melyet a kormány a vaspályák építésében legújabbán kifejtett, éles bírálat alá fog vétetni. Különösen ki fog emeltetni, hogy az engedélyek osztogatását, miáltal az államra terhes kötelességek hárulnak az új társulatok irányában, még az alkotmányosság visszaállítása után, sőt kevéssel a reichsrath összejövele előtt is folytatták.

A tény magában véve igaz; de a kormánytól semmi sem állott távolabb, mint az alkotmányos elv megvetése, melyet nyíltan és tartózkodás nélkül elismer, sőt ez eljárásra épen a politikai állapotok bevégtelensége határozta, mely az akkori átmeneti időszakot jelzi.

Bátorkodom emlékezetbe hozni, hogy a császári kormány, f. évi febr. 4-ki izenete által, kétség kívül szilárd elhatározását nyilvánította az iránt, hogy a februári alkotmány utján szilárd jogalapra akar jutni, hogy azonban egyidejűleg a magyar alkotmány is ujjra helyreállított, és hogy azon időben, midőn az itt említett vaspálya-vállalatok engedélyeztettek, egyáltalán nem voltunk tisztában a felől, vajjon a magyar alkotmány és februári alaptörvények összeegyeztetése elértek-e, és az mi módon és mikor fog történni. A jegeczedési processus még ma is teljes folyamában van s noha az egyezség szerencsénkre előhaladt, mégis igen fontos részletkérdések felett még mindig bizonytalanságban vagyunk. Ez áll különösen a vasut-ügyek kezeléséről. Eddig minden nagyobb pálya állampályának tekintetett.

A központi kormány adta az engedélyt s állapította meg ennek feltételeit, a birodalom szolgáltatta a pénz-eszközöket, melyekből a biztosított kamatjárandóság előleg utján pótoltatott; a birodalmat illeti, mint az imént előadtam, az adott előleg visszafizetése.

A közös ügyek kezeléséről szóló magyar törvény, a vaspályákat illetőleg minden esetre egyezséget helyez kilátásba; de ez egyezés méglétre nem jött s mindaddig a törvényhozó forum ismeretlen marad, hová a folyamodványokat vaspályák engedélyezéseért, ha azok állambiztosítékot vagy állami subventiót foglalnak magukban, alkotmányyszerűleg be kell nyújtani.

Ha e bizonytalanság ma, öt hónappal febr. 4-ke után még fenáll, mennyivel nagyobb lehetett 2 vagy 3 hóval ezelőtt.

Politikai átalakulásokra, hogy megszilárdulhassanak, sok idő kell; hát addig a serényen lüktető vagyoni élet mozdulatlan maradjon?

A kormány ennek megfontolásában alapos okokat talált arra nézve, hogy a maga felelősségére még néhány vaspályát engedélyezzen, nemkülönben a déli vaspálya és dunagőzhajózási társulattal az imént említett szerződéseket megkösse, abban a reményben, hogy ez alaki hibáért, melyet maga is annak tart, annál bizonyosabban indemnitást nyer, minthogy közelebbről vizsgálva, minden egyes esetnél ki fog tűnni, hogy vagy csak egy már messze haladt tárgyalás alaki befejezéséről volt szó, vagy hogy különös okok miatt kívánatosnak látszott az ügygyel, mint befejezett ténnyel a nagy kiegyenlítési alkudozásba lépni, vagy hogy az azonnali végzés előnye tulnyomó gazdasági érdekű volt. Mindegyik concessio adásánál egyébként, annak sürgőssége könnyen kimutatható.

Lehet ugyan úgy vélekedni, hogy egyik vagy másik pálya kezdeményezése még mindig halasztható lett volna; de mind együttvéve *nem várhatott*, s a mi egyiknek jogos, az a másakra nézve méltányos.

A vaspályák mindenütt ugyszólván egy lökéssel fejlődtek ki; gyakran évek alatti mozdulatlanság után hirtelen jön minden oldalról a lendület pillanata s a vaspályák mint gomba teremnek. Vaspályáznak nevezik ezt, melyet legközelebb az üzérkedésnek rónak fel; de a tulajdonképi ok abban áll, hogy valamely országrész, mely vas-*utra tesz szert*, oly határozott előnybe jut a tekintetbe nem vett vidékek fölött, hogy ez utóbbiak minden áron egyensúlyra akarnak vergődni.

Élénk kivált e vágy Austriában, hol egész tartományok évtizedek óta együtt adóznak vasuti célból kiadott állami költségekre, s

maguk vagy épen nem, vagy csak mostoha-nyailag vannak vasutakkal ellátva.

Ha azonban a pénzpiacz viszonyai folytán lökés adatik a vaspálya építésére, a kormánynak minden esetre mérsékleni kell az áramlatot, és ezt a fenforgó esetben tette is; hanem a kedvező pillanatot is használnia kell, különben megint év vesz el év után, míg a jó alkalom ismét visszatér.

Az austriai vasutak története e tekintetben elegendő példát mutat fel, és a mulasztást a vaspályaügyben ismétlődni nem hagyhatjuk, mivel a közlekedési eszközök kifejlődésén alapszik termelőképességünk javulásának, annál fogva az adó-erő emelésének legfőbb reménye.

Ha a vasutépítések szükségessége elvben elismertetik, de a vállalatoknak adott kedvezmények tulságosoknak találhatunk, úgy erre csak azt válaszolhatom, hogy a mint már a pénzviszonyok állanak, ma csak a között választhatunk, miszerint vagy semmi, vagy drága vasutakat építsünk.

Kevés kilátás van arra, hogy a dolgok ezen állása egyhamar megváltozzék; mert ha akkor, midőn az összes európai pénzpiaczokon pénzbőség uralkodik, midőn a bankleszámitolás Londonban 2%-ra, Párisban 2½—3%-ra szállott alá, s még a bécsi piaczon is bőven kapható pénz a leszámítolási forgalomban 3½—4%-ra, austriai vasutvállalatok számára csak 8—9%-ra szerezhetők be a tőkék: úgy könnyen kiszámítható, hogy fog állni a dolog a tőkekinálattal akkor, ha bel- s külföldön ismét pénzzükség áll be, a mi váratlanul megtörténhetik.

A tőkének e drágaságát productiv czélokra, sem egyes kormányintézkedések, sem semmiféle mesterkedések el nem decretálhatják; egyik jelensége ez összes pénzügyi s gazdasági állapotaink kóros voltának, mely nem is javítható máskép, mint a kulturai élet egész vonalán tett értelmi és anyagi haladás által.

Azért azt hiszem, hogy a kormány helyesen cselekedett, midőn a vasutépítésekkel nem várt addig, a mikor azok olcsóbban lennének kiállíthatók, s hogy a hozott, tagadhatatlanul nagy áldozatokat bőven helyre fogja pótolni az általuk elért kedvező hatások tartóssága.

Ha már most vizsgálódásaim végén egybefoglalom a birodalom pénzügyi helyzetének facitját, következő végeredményekre jutok:

Austriának 3046 milliónyi tőkeadóssága van, évenkénti 127 millió forintyi kamattal s átlag 24 millió forintnyi évi törlesztési hányaddal.

A pénzforgalom kényszerfolyammal, s ingatag belértékkal bíró papírpénzben áll.

Végre idült deficitünk van a folyó bevételek és kiadások között, mely a jelen évre teljesen fedezve van ugyan, mely azonban az 1868-ki évre ismét leküzdendő leszen.

Hogy miképen fog ez történni, az ma, midőn a Magyarországgal való kiegyezkedés a legfontosabb, a pénzügyi részre nézve még függőben van, — bizonytalan.

Nem szükség e sivár képre még homályosabb árnyakat vetnem, mert hisz a legkomorabb felfogásmód ugyis tulnyomó; sőt inkább a következő kérdést teszem magamnak: van-e mégis remény, ki-látás, hogy e szomorú helyzetből tisztességesen kivergődhetni?

Legbensőbb meggyőződéseim szerint igennel felelek ez életkérdésre.

A Magyarországgal való pénzügyi kiegyezkedés nehéz munka, de sikerülni fog, mert nem érzelem dolga, hanem elutasíthatlan szükségességből foly, melyet innen és túl a tulnyomó nagy többség, a legértelmesebbek és legjobbak belátnak. De ép ily élénk s mélyen gyökerező annak felismerése is, hogy a kiegyezkedés csak az igazságosság és méltányosság alapján lehet sikeres, s csak akkor vezethet üdvös eredményre, ha a birodalomnak sem az egyik, sem a másik felére aránytalan terhek nem rovatnak, s az idült deficit kiirtatik; egy-uttal azonban kellőleg gondoskodva lesz arról is, hogy az egész, a birodalom számára, a hatalmi állás, védelmi képesség és a monarchiát mint ilyet terhelő fizetési kötelezettség teljesítésének eszközei megtartatnak. De ha, mint remélhető, a pénzügyi kiegyezkedés ez alapon létre jön, akkor az a pénzügyi megerősödésnek, az ujonnan megszilárdult állapotokban vetett visszatérő bizalomnak eleme leend.

De az államkiadások terhe! A mostani összegek, melyeket a hadsereg költsége, az államadósság, a közigazgatás követel, alig teremthetők elő, leszállításokra pedig, melyek némi súlylyal bírnának, alig számíthatni.

Az eddig követett uton semmiesetre sem; a krajczáros gazdálkodás, melyet egyébiránt csekélybe venni nem akarok, megteszi a magáét; de még erélyes eszközöket kellend következetesen keresztülviendő terv szerint alkalmazni. Most csak ezt a kérdést teszem fel: komolyan hozzáfogtak-e eddig a közigazgatási autonomia, az önkormányzat oly sokszor tárgyalt s oly általánosan elismert előnyeinek felhasználásához? Megszüntette-e a kormány a sokat-kormányzást, el-

szokott-e a nép attól, hogy mindig és mindenben államsegélyért könyörögjön?

Az adók és adóbeli tartozások fel nem emelhetők, már most is annyira felcsigázvák, hogy többé nem a jövedelmet sujtják, hanem a nemzeti vagyont támadják meg.

Magasabb adótételek által azonban mi sem érhető el egyéb, mint a hátralékok szaporodása; de mi történt eddig, minden jó szándék és kísérlet mellett is, a vagyoadó igazságos és méltányos felosztása, a kereset- és jövedelmi adó oly sürgős reformja, a közvetett adók egész kategoriája, az egyedáruságok és az államvagyon okszerű gazdasági kezelése körül? Mily idegenszerűen áll ma még szemben a kamara-ügyészi érdek a nemzetgazdasági érdekekkel, s mi mindennek nem kell még az utóbbinak emelése, a népnevelés, a munkakedv és takarékosági érzék ébresztése, az ipar-, együletügy reformja terén történnie? Mennyire hátra vagyunk még a vasut-ügyben, és pedig nemcsak a vasuthálózat külterji kifejlődésére, hanem főképen a közlekedés okszerű használatára nézve? Mily kezdetleges egészben véve a földmivelés, mily szűk határok közt mozog külkereskedésünk?

Hol minden irányban még annyi a tenni- és előmozdítani való, ott csak még nem lehet szó arról, hogy az ember az elcsüggedésnek engedje át magát. El az van veszve, a ki magát elveszítettnek hiszi!

És utóvégre az a nagy erkölcsi tőke, melyet számunkra a politikai újjászületés teremt, anyagilag éppen nem értékesíthető-e?

Kifelé a birodalom ismét erőteljesen összeszedte magát; Austria a legnehezebb sorscsapások után önlegyőzése által oly babérokat szerzett, melyek az 1866-ki év csatateréit elfedik s a birodalomnak, határain túl messze tiszteletet s bizalmat szereztek. Nem fog-e az e teremben egykor oly ékes szavakkal hangsúlyozott „Umkehr“, mely éppen most megy végbe, hasonló gyümölcsöket hozni befelé is?

A történelem tanúsága azt mutatja, hogy magukban véve élet-erős államoknál, ha nehéz bel vagy külviharokat állottak ki, a nyugalom visszatérte után a küzdelemben nagygyá lett és megedzett erőknek az anyagi érdekek terére való irányzása által gyors fellábadás s a vagyoni élet kifejlése szokott beállani; ha minden előjel nem csal, úgy az újra felemelkedő Austriára ily korszak bekövetkezik.

Egy ily ut a javulásra mindenesetre csak hosszadalmas, tövis-telejes és rögös lehet. Pillanatnyi fényes eredmények nem várhatók, sőt inkább a czél csupán lemondás, fáradság, munka és a józan előhaladásban való szigorú következetesség által érhető el, annál fogva a költő eme szavait idézem önöknek:

O fortes, pejoraque passi,  
Cras ingens iterabimus aequor.

Midőn a fejtegetéseimnek alapul szolgáló kimutatásokat a magas ház asztalára teszem, — bátor vagyok, formai tekintetben még néhány megjegyzést tenni.

Ugy hiszem, fejtegetésem által az előterjesztés egyik célját, a pénzügyi helyzet nyílt kifejtését, kimerítőleg teljesítettem.

Ha előterjesztésemben hézagok mutatkoznak, vagy ha közelebbi felvilágosítások bármely irányban kívántatnak, kész vagyok azokkal szolgálni.

Bonyolodott alkotmányos viszonyaink miatt azonban sokkal nehezebb a pénzügyi előterjesztés azon további formai tárgyalása, melylyel az alkotmányon kívül eszközölt pénzügyi rendszabályok orvoslása, illetőleg azoknak az alkotmányos rendszerbe való beleillesztése eszközendő lészen.

Erre nézve — véleményem szerint — a februári alkotmány alaptörvénye még most is fenálló 13. §-nak alapjait és következményeit kifejtteni nem elégséges; de sőt ezen alkotmány ujonan javalt 13. §-a sem alkalmazható, — nem csupán azért, mert a magyar alkotmány 13-dik §-t nem ismer, hanem azért is, mert a februári alaptörvénybe felvett eme határozat nyilván csak azon rövid időközöket veszi tekintetbe, melyek a saját szabályszerű hatáskörében működő törvényhozótest két ülősszaka közt esnek, — míg jelenleg hosszú tartamu, egészen az alkotmányon kívül álló és következményeiben nagy horderejű kezelésekről van szó, melyek nyilván a kivételes állapotokból eredtek, és az ujonan feléledt alkotmányos élettel csupán egy különös indemnitás által hozhatók összhangzásba.

Ily indemnitás adásának rendje és módja iránt semmi sincs megszabva; de sőt magára azon kérdésre nézve is, mely rendszabályok vonandók indemnitás alá, — magyar szempontból másként, s a reichsrath szempontjából ismét másként fog kiütni a felelet.

A magas reichsrath szempontjából 1865. augusztus hótól a mai napig az összes pénzügyi kezelés, alkotmányosan véve, incorrect, — magyar szempontból e szabálytalanság az 1849. évig nyulik vissza.

A magyar országgyűlés ugyan már, tekintettel a sajtóképi magyar pénzügyekre, ahhoz a gyakorlati eszközhöz nyult, hogy a folyó évre az adókat és adóbeli tartozásokat átlagosan megszavazta, úgy a mint azt az 1867. évi pénzügyi törvény megszabja; de a felett, hogyan vélekedik majd azon pénzügyletek visszatekintő kezelésére nézve, melyek jövőre közösekül tekintendők, még nem nyilatkozott.

A magas reichsrathot a maga részéről, az eddigi pénzügmivelet alaki kezelésének kérdése illeti, ugy azokra a tárgyakra nézve, melyek jövőben a birodalom inneni felének ügyeiként tekintendők, mint azokra nézve, melyek jövőre közösek lesznek.

Az inneni országos pénzügyek első kategóriájú tárgyait illetőleg a kormány a magas reichsrathra bizhatja, vajjon, mikor és mint akar, az alkotmány félbeszakításának idejére indemnítást adni; arra nézve azonban, mi történt az alkotmány szünetelésének ideje alatt oly pénzügyekre nézve, melyeknek jövőre közöseknek kell maradniok, van szerencsém az összes ministerium nevében azt a nézetet nyilvánítani, hogy az indemnítást teljes hatással, csak a birodalom két felének törvényhozó testületéből közvetlen, vagy a delegatiók útján kifolyó határozat adhatja meg, és hogy igen is kívánatosnak látszik, hogy a legközelebb egybeülő két küldöttség a felelősség alóli felmentés egyarányu kezelésének módozatai iránt véleményét kifejezze.

Dr. BALLAGI GÉZA.

